

Diller, Scofidio + Renfro:
Rekonstrukce nadzemní
dráhy v New Yorku

Diller, Scofidio + Renfro:
Reconstruction of the
High Line in New York

Foto Photo: Petr Kratochvíl

VEŘEJNÝ PROSTOR JAKO ARCHITEKTONICKÝ A SOCIÁLNÍ PROBLÉM

PUBLIC SPACE AS AN ARCHITECTURAL AND SOCIAL PROBLEM

This study attempts to categorize the methodological approaches within the contemporary discussion on public space, to point out key moments in its development and to offer several positive examples of original architectural works related to public space.

Czech writer Karel Čapek characterized the European street of his times as “the most interesting locale, one where you encounter a thousand spectacles and where a thousand adventures call out your name; a locale where people whistle or fight, clamour, flirt, rest, wax poetic or philosophize, walk along and savour life, make jokes or policies and gather in pairs, in trios, in crowds or in revolution”. (Letters from England, 1924.) Today, we could regard this list as an appropriate set of criteria for judging whether a street is merely a transportation thoroughfare or a public space. After all, the presence – or at least the latent possibility – of the activities named by Čapek makes a space into a stage for public life, a place for meeting, confrontation, for stepping out from the individual or family sphere into the open sphere of social communication.

Le Corbusier formulated the tenets of his *Ville Radieuse* in the very same period. These principles are ruled by rational order; while sunshine, green spaces and air are omnipresent, there is no place for people to engage in the things that, in Čapek’s opinion, make a city a city. It was precisely this concept of abstract space that became the guide for building new city quarters following the Second World War, seriously complicating the role of the urban stage as public space. Nevertheless, transformations in urban forms did not pose the main threat to the public sphere of the city, but rather were only one of the manifestations of fundamental societal changes: continually rising mobility, the increasing weight of mediated forms of interpersonal communication, the privatisation and commercialization of spaces in which contact between people occurs – these are just a few of the changes that complicated the form and content of public space. Certain radical critics even speak of a fundamental crisis of public space, a situation that threatens the public sphere in the social-political sense.

The scope of today’s debate on public space also encompasses the diverse ways the subject is understood and treated. It is essentially possible to distinguish three categories of approaches to the ways the concept of public space is understood, the methods employed to analyse it, as well as the practical conclusions that can be drawn from the results. Based on philosophical, sociological and political theories, the first of these approaches accentuates the role of public space as a location where people can share their individual lives and come face to face with other people to experience being part of a greater whole – a community. The second category of approaches includes those that focus mainly on what plays out in public space – the activities that spaces facilitate, encourage or, on the other hand, prevent. The third category of approaches is connected with the specific architectural design of public spaces and deliberations on actual creative methods. These three categories can be encapsulated as follows: 1. sense; 2. activities; 3. physical appearance.

While Hannah Arendt provided important philosophical insights for the first category of approaches, the subject of public space is addressed more often in the works of sociologists. Hans Paul Bahrdt’s *Die Moderne Grosstadt* defines the polarity between the public and private spheres as the very essence of the city and city life. In his historical introduction, Bahrdt shows that it was only in a city that these two poles of life could be differentiated. The medieval birthplace of the public sphere is the market (as an activity) and the marketplace (as the physical location). While anonymous people met and communicated in the marketplace, they had to find a common language in the broadest sense in order to establish rules for their relationship. The medieval marketplace fostered an elementary form of democracy based on mutual respect between people. Bahrdt also pointed out the reduction of the public sphere in the contemporary city and the closing of the private sphere to the narrow confines of family life without interest for public concerns. Many sociologists voice these critical positions today. Richard Sennett sees the contemporary decline of the public sphere as the result of the trend toward

individualism and the consumer culture, in which people treat everything around them as a commodity. In Sennett's opinion, the public sphere has been transformed and reduced to one large shopping centre whose main mission is to satisfy individual desires. A second trend he often criticizes is the effort to eliminate differences, the very presence of which is a key component of public space. Both of Sennett's theses can be illustrated in the transformation of the contemporary city: the central areas of historical cities are being converted into tourism industry sets (city centres as offered goods). Lively streets and squares where trade is mixed with other functions are being replaced by large shopping malls that offer an attractive yet strictly controlled environment. The segregation of "better" residential districts into gated communities eliminates social differences by ensuring that they do not come head to head. Naturally, a great number of critics have denounced these trends toward the disintegration of public space. These include Marc Augé and his often-quoted concept of "non-places," Michael Sorkin, Don Mitchell and, among older critics, Jane Jacobs. On the other hand, there are also authors who accept this trend as a fact of life that cannot be reversed and which has its own benefits. Living in a global world, modern man is apparently unshackling himself from local bonds; he no longer requires a concrete place in order to participate in the public sphere, since virtual devices allow him to connect with anyone in the world. For example, it is hard to say with certainty whether Rem Koolhaas, in his famous essay *Generic City*, is sharply criticizing cities without a memory, distinctive features or even the nature of a public place, or whether he is simply observing that environments of this kind are our destiny.

Our second category of approaches to public space involves deliberations that focus mainly on concrete activities. A common topic is the conflict between automobile transportation and other urban functions. The adoration of motorized movement (shared, incidentally, by the avant-garde) was replaced around the 1960s by disenchantment and efforts to reduce the negative impacts of the car. One of today's best known advocates of urban pedestrian and bicycle transportation is Danish architect Jan Gehl, who sees the reduction of the transportation burden as a necessary

condition for the renaissance of public space, which is the prerequisite for successful cities. Gehl very systematically analyses the aspects that contribute to the quality of public spaces. He and his research team have gradually put together a highly detailed methodology for evaluating the form of public spaces and their use. These evaluations are then used to propose practical principles for the creation or modification of public spaces. Pursuing similar aims in the United States, the consulting organization known as the Project for Public Spaces has been active for years.

Attempting to sort out the creative approaches to the physical creation of public spaces – our third category – would be beyond the possibilities of this essay. Instead of reviewing the main points of this study, we present in conclusion several concrete examples that stand out for their originality while also highlighting the spectrum of possibilities that public spaces offer today as stages for contemporary life.

The building as public space – Snøhetta Architects: the Oslo Opera House, 2008

Among its many positive qualities, the new building in Oslo stands out for the way it fulfils the role of a new type of public space. The building is comprised of a system of freely accessible sloping surfaces that facilitate a wide range of activities. The outdoor area is used for concerts and evening film screenings; visitors can sit around, sunbathe or enjoy a picnic. The interior of the opera house is also public space, as the foyer is used throughout the entire day as a restaurant and for exhibitions and other similar activities. As such, extraordinary cultural events are set in the context of everyday life. The public space created by the opera house has many levels – not only physical levels, but also social levels that intermingle without excluding one another. Instead, they have a complementary effect.

Conversion of an old industrial structure into a public space – Diller, Scofidio + Renfro (architectural design) and James Corner Field Operations (landscape modifications): High Line, New York, 2009, 2011.

The former elevated freight railway from 1934 running along the western edge of Manhattan to

the south from 34th Street became obsolete in the 1970s and its decaying skeleton was slated for demolition. But thanks to the efforts of a civil initiative, the railway was declared a monument and converted into a promenade that is highly popular with locals and tourists alike. Two aspects of this example are interesting from the perspective of public space. First of all, the conservation, conversion and operation of the promenade are the work of a public initiative. Secondly, thanks to the sensitive architectural design an atmosphere of ordinariness has been preserved; visitors have the feeling that they have chanced upon the promenade instead of being enticed in some flashy manner. The promenade also increased the value of the surrounding land, the home today to prestigious new buildings.

The connection of public and private space – BIG Architects: 8 House residential project in Copenhagen, 2010

The untraditional design of the residential building is captivating for its intensive connection of public and private zones. Continuous and sloping “streets” run along the interior and some of the

exterior perimeter of the building. The paths are fully accessible to the public and pedestrians pass the front gardens and balconies of individual flats, the demarcation of which is subtle. The outdoor spaces in front of the flats are put to genuine use, for example, for dinners, and neighbours meet on the sloping path. The complex is equipped with additional common facilities and, on the other hand, car parking is restricted.

A work of art as public space – Vito Acconci: Floating island on the Mur River in Graz, 2003.

Acconci, an American, interpreted his own work as an artistic response to the modern state of permanent mobility, symbolically expressing this condition while also creating a reference point within it. Accessed by footbridges from both sides on the river, Acconci’s floating island features a covered cafe and an open amphitheatre with open seating. The work is an intersection over the river that cannot be smoothly crossed without coming into contact with others. The island represents “public space on the run” – yet no less a point where one can stop or at least slow down for a moment.

„U nás, v Itálii, ve Francii je ulice jakási velká hospoda nebo veřejný sad, náves, shromaždiště, hřiště a divadlo, rozšířený domov a zápraží...“

Karel Čapek: Anglické listy, 1924

Když Karel Čapek popisoval ve svém cestopisu po Anglii londýnskou ulici (která „je jen takové koryto, kterým život teče, aby už byl doma“), postrádal na ní rysy, jež podle něj jsou charakteristické pro jihoevropská, ale i středoevropská města: „Tady (rozuměj v Londýně) ulice není ten nejzajímavější lokál, kde vás potká tisícera podívaná a promluví k vám tisíc dobrodružství; lokál, kde lidé pískají nebo se perou, hlučí, koketují, odpočívají, básní nebo filosofují, chodí na stranu a užívají života a dělají vtipy nebo politiku a shlukují se ve dvojice, v trojice, v zástupy nebo v revoluce.“¹¹ Právě to však tehdy Čapek nacházel a oceňoval na ulicích třeba Prahy. Jeho výčet charakteristik bychom dodnes mohli považovat za výstižný soubor kritérií, podle něhož lze posoudit, zda

ulice je pouze dopravním kanálem nebo veřejným prostorem. Neboť právě přítomnost nebo alespoň latentní možnost aktivit, které Čapek vyjmenovával, dělá z prostoru scénu veřejného života, místo setkávání, vzájemné konfrontace, vykročení ze sféry pouze individuální či rodinné do otevřeného prostoru sociální komunikace.

Nevím, do jaké míry bylo Čapkovo tehdejší srovnání spravedlivé vůči Anglii („Poezie anglického domova je zaplacená tím, že anglická ulice je bez poezie.“). Podstatnější je srovnání se stavem, jaký nacházíme ve městech dnes. Vždyť právě v průběhu dvacátého století prošla města radikální proměnou své fyzické podoby a struktury a stejně tak se proměnily i formy života v nich. V jistém smyslu byl Čapkův popis nostalgickým ohlédnutím za právě mizejícím světem. Ve stejné době formuloval Le Corbusier principy svého Soudobého města pro 3 miliony obyvatel či Zářícího města. Na jeho proslulé kolorované kresbě – veduté už nevidíme žádnou ulici, ale prázdný nediferencovaný

Veřejný prostor jako místo
modlitby – Jeruzalém

Public space as a place
for prayer – Jerusalem

Foto Photo: Petr Kratochvíl

prostor, v němž se vznášejí dvojplášňové automobily, v němž vládne racionální řád, všude je dostatek slunce, zeleně a vzduchu – avšak žádné podněty a příležitosti k tomu, aby zde lidé provozovali jakoukoliv z činností, jež podle Čapka dělají město městem. Právě tato koncepce abstraktního prostoru se pak stala vodítkem výstavby nových městských čtvrtí po druhé světové válce a zásadně zproblematizovala roli urbánní scény jako veřejného prostoru. Nicméně proměny urbanistických forem – nahrazení jasně definovaných prostorových situací ulic a náměstí neutrálním prostorem jako volným okolím staveb – nebyly tím hlavním důvodem zproblematizování veřejné sféry města, ale spíše jen jedním z projevů či dokonce důsledků zásadnějších civilizačních změn: Stále

rostoucí mobilita, která uvolnila vazby člověka ke konkrétnímu místu a zároveň dopravními nároky připravila městské prostory o jejich obytný charakter; zvyšující se váha zprostředkovaných forem mezilidské komunikace, které nepotřebují nějaké fyzické místo, kde by probíhaly, ale odehrávají se ve virtuálním prostoru médií, mobilů a podobně; privatizace a komercializace prostorů, v nichž se realizuje podstatný segment mezilidských kontaktů, které dříve probíhaly pod širým nebem náměstí, ulic, parků a dnes se koncentrují do kontrolovaných interiérů shopping mallů – to jsou jen některé ze změn, jež problematizují nejen formu, ale i obsah veřejného prostoru. Někteří radikální kritici hovoří dokonce o zásadní krizi veřejného prostoru a dávají ji do souvislosti s ohrožením

či rozpadem veřejné sféry v sociálně politickém smyslu. I když nebudeme sdílet takto pesimistický pohled, nelze přehlédnout, že veřejný prostor se dnes stal jedním z nefrekventovanějších témat architektonických debat a teoretických studií^{12/}. I to je signálem, že jeho smysl a nová, dnešní době odpovídající podoba jsou v současnosti problémem – neboť věci samozřejmě žádnou debatu nevyvolávají.

METODOLOGICKÉ PŘÍSTUPY

Šíře dnešní debaty o veřejném prostoru s sebou nese i rozmanitost jeho chápání a způsobů, jakým je veřejný prostor tematizován^{13/}. Smyslem této studie je – kromě naznačení aktuálních problémů veřejného prostoru a nabídky několika pozitivních příkladů jeho architektonického ztvárnění – především pokus utřídit tuto různorodost teoretických přístupů, které se v dnešní odborné literatuře objevují. V zásadě lze rozlišit tři kategorie přístupů, které se liší tím, co pod pojmem veřejný prostor chápou, jaké metody používají při jeho analýze, ale i tím, jaké praktické důsledky z nich lze vyvodit. První vychází z filozofických, sociologických nebo politologických teorií a v pojmu veřejný prostor akcentuje především jeho roli jako místa, kde člověk může svůj individuální život sdílet a konfrontovat s druhými lidmi a sám sebe prožívat jako součást širšího celku – obce. Zahrnujeme sem i ty přístupy, které veřejný prostor vůbec nespojují s něčím fyzickým (s fyzickým místem), ale využívají dvojnárodnosti pojmu prostor, kdy například mluvíme o prostoru politiky, o prostoru veřejné diskuze. Veřejný prostor zde splývá s pojmem veřejná sféra. I tyto přístupy mohou být užitečné pro architektonickou a urbanistickou teorii. Sice jí nedávají jasná praktická vodítka, za to však hlubší základ. Do druhé kategorie přístupů bychom zahrnuli ty úvahy, které si všímají především to, co se ve veřejných prostorech odehrává, činností, které prostory umožňují, podněcují nebo, naopak, vylučují. Samozřejmě, že v rámci těchto přístupů dominuje bohatá literatura o konfliktu dopravy s jinými formami využívání veřejných prostorů. A konečně třetí kategorie přístupů je spojena s konkrétním architektonickým ztvárněním veřejných prostorů a s reflexí vlastních tvůrčích přístupů. Kdybychom měli tyto tři kategorie přístupů vyjádřit heslovitě, pak tematizují 1. smysl

– 2. aktivity – 3. fyzickou podobu. I z toho je zřejmé, že nejzajímavější jsou ty úvahy, které se všechny tři přístupy snaží propojit a hledat souvislost mezi sociálním smyslem, aktivní náplní a fyzickou podobou veřejných prostorů.

Začneme první kategorií. Přestože je svou obecností asi nejvzdálenější architektonické praxi, poskytuje především podnětný metodologický základ interpretace veřejných prostorů; tyto

... jako místo obchodu
– Hamburg

... as a place for
commerce – Hamburg

Foto Photo: Petr Kratochvíl

studie totiž právě analýzou veřejného prostoru chtějí poukázat na základní společenské struktury a formy sociální interakce, integrace nebo, naopak, dezintegrace. Jak ve své knize o vývoji prostorových urbanistických koncepcí uvádí George Bird ^{14/}, asi nejobecnější pojetí veřejného prostoru do debaty vnesla filozofka Hannah Arendtová. Veřejný prostor v jejím (fenomenologickém přístupu) je prostorem zjevování: „Jednání a řeč vytvářejí mezi partnery prostor, který může kdykoliv a kdekoliv nalézt své vhodné místo. Je to prostor zjevování v nejširším slova smyslu, totiž prostor, kde se já zjevují druhým a druzí se zjevují mně, kde lidé pouze neexistují jako ostatní živí tvorové a neživé věci, ale zjevují se pro druhé záměrně.“ ^{15/} Arendtová tímto podle Birda dává i filozofický

základ vysvětlení pojmu „veřejný“, který může být aplikován i na městské prostory. Pro Arendtovou slovo veřejný „znamená za prvé to, že vše, co se zjevuje na veřejnosti, může být viděno a slyšeno kýmkoliv a má tedy v nejširším slova smyslu publicitu...A za druhé, slovo ‚veřejný‘ označuje svět samotný, svět jako to, co je společné nám všem a co se odlišuje od našeho soukromě vlastněného místa v něm.“ ^{16/}

Hannah Arendtová představuje pohled filozofický, častěji je ovšem téma veřejného prostoru zastoupeno v pracích sociologů. Klasická (ale dnes možná již neprávem opomenutá) kniha Hanse Paula Bahrdta *Moderní velkoměsto* ^{17/} definuje polaritou veřejné a soukromé sféry samu podstatu města, městského života. V historickém

... jako místo
odpočinku – Paříž
... as a place for
relaxation – Paris

Foto Photo: Petr Kratochvíl

Foto Photo: Petr Kratochvíl

úvodu Bahrđt ukazuje, že pouze ve městě mohlo dojít k rozlišení těchto dvou pólů života. Oním místem, kde se ve středověku rodí veřejná sféra, je trh (jako aktivita) a tržiště (jako fyzické místo). Zde se setkávají lidé navzájem anonymní, a přece mezi nimi dochází ke komunikaci, musí najít společnou řeč v nejširším slova smyslu – jistá pravidla jak spolu navzájem vyjít. I proto se v blízkosti tržiště vždy nacházely i další klíčové instituce, které se podílely na regulaci společných zájmů městské komunity. Tržiště je tak místem, kde se rodí elementární demokracie, protože ta je založena právě na respektování druhého člověka jako takového (nikoliv na základě role, kterou zastává v nějakém sociálním systému). Oproti tomu soukromá sféra je místem, kam se lze stáhnout před onou vysta-

veností veřejným kontaktům. Bahrđt poukázal na dva důležité momenty: za první, že tato polarita veřejné a soukromé sféry neexistovala a neexistuje všude – ve venkovském prostředí je do soukromí až příliš vidět (není tedy skutečným soukromím) a na návsi se neschází anonymní společenství (a nutnost vyrovnávat se s anonymitou druhých je podnětem rozvíjení veřejné sféry). A za druhé, že v dnešním velkoměstě dochází k redukci veřejné sféry na jedné straně a k zapouzdření soukromé sféry, která se uzavírá do svého rodinného života bez zájmu o věci veřejné. Tyto kritické postřehy však budeme sledovat na pracích dalších autorů.

Americký sociolog Richard Sennett sdílí s Bahrđtem přesvědčení, že město je rodištěm demokracie. „Městské prostředí, tedy místo,

... jako místo spontánní kultury – New York

... as a place for spontaneous culture – New York

Foto Photo: Petr Kratochvíl

Přestavba přístavu
v Barceloně. Helio
Pinon, Albert Viaplana:
Moll d'Espanya

Reconstruction of the
port in Barcelona. Helio
Pinon, Albert Viaplana:
Moll d'Espanya

kteří svádí tolik různých lidí dohromady a dává jim příležitost vzájemně jednat, plodí cosi, co má rysy demokracie.^{18/} Na konferenci v Praze Forum 2000 dokonce spojoval s rostoucí urbanizací i naděje na postupnou demokratizaci takových zemí, jako je Čína. Na druhé straně Sennett je ostrým kritikem^{19/} současného úpadku veřejné sféry v důsledku tendence k individualismu, ke konzumní kultuře, kdy se člověk na všechno kolem sebe dívá jako na zboží. Veřejná sféra se podle něj proměnila a zredukovala na jedno velké nákupní centrum, jehož hlavním úkolem je uspokojit individuální touhy. Druhým důležitým prvkem veřejného prostoru, který Sennett (a po něm mnozí další) zdůrazňuje a zároveň ukazuje jeho současnou proměnu, je prvek odlišnosti, jinakosti, s níž se

člověk ve veřejném prostoru setkává a vyrovnává; a Sennett oprávněně konstatuje dnešní tendenci tuto odlišnost nepřipouštět, eliminovat. Obě tyto Sennettovy teze – o komercializaci veřejné sféry a o eliminaci odlišnosti – lze ilustrovat i na proměně současného města: centrální prostory historických měst se proměňují v kulisy turistického průmyslu (jsou nabízeným zbožím). Místo živých ulic a náměstí, v nichž se obchod mísí s jinými funkcemi, začínají dominovat velká nákupní centra, kde vše je podřízeno obchodní funkci a která nabízejí sice podbíživé, ale zároveň přísně kontrolované prostředí (preventivní eliminace spontánních či nestandardních aktivit). Segregace „lepší“ obytných skupin do uzavřených enkláv (sociální rozdíly se eliminují tak, aby nebyly vidět,

aby se nemohly setkat). Možná příklad předměstských nákupních center je nejzřetelnější. Když rakousko-americký architekt Victor Gruen postavil v USA v padesátých letech 20. století první z nich, chtěl Američanům dopřát to, co znal z Evropy a co chybělo novým rozsáhlým předměstím amerických velkoměst, kde dominovala automobilová doprava a kobercová zástavba rodinných domů. Byl přesvědčen, že shopping mall může být tím, čím byla kdysi řecká agora nebo tradiční náměstí^{/10/}. Bylo by jistě zajímavé detailněji sledovat, jak se i v USA Gruenův koncept komplexního místa rychle zúžil na komerci a co znamenal (re)export tohoto konceptu do Evropy. Důležitější je však konstatovat, že jako veřejný prostor sotva můžeme považovat místo, kde je každý krok předem

naprogramován strategií marketingu a veškeré chování stále monitorováno kamerami. Kritiku těchto tendencí, které rozkládají veřejný prostor, je, samozřejmě, mnoho. Alespoň připomeňme jména jako Marc Augé a jeho – často citovaný – koncept „*ne-místa*“^{/11/}, nebo Michael Sordin^{/12/}, Don Mitchell^{/13/}, ze starších u nás přeloženou knihu Jane Jacobsové^{/14/}. Na druhé straně však jsou autoři, kteří tuto tendenci akceptují jako fakt, který nelze zvrátit a který má i své přednosti. Moderní člověk, žijící v globálním světě, se odpoutává od lokální svázanosti, nepotřebuje konkrétní místo, aby se podílel na veřejné sféře, když se virtuálními prostředky může propojit s kýmkoliv na světě. Nejsme si například jisti, zda Rem Koolhaas ve své proslulé stati Generické město^{/15/} podává ostrou

Foto Photo: Petr Kratochvíl

Přestavba přístavu
v Hamburgu. Enric Miralles,
Benedetta Tagliabue:
Úprava veřejného prostoru.
Stephan Behnisch:
Bytový dům Marco Polo
a budova Unilever

Reconstruction of the
port in Hamburg. Enric
Miralles, Benedetta
Tagliabue: Treatment of
the public space. Stephan
Behnisch: the Marco Polo
apartment building and
the Unilever offices

kritiku města, které nemá paměť, osobité rysy ani charakter veřejného místa, nebo zda prostě konstatuje, že takové prostředí je naším osudem. Obdobně Vito Acconci (jehož zmiňujeme níže) považuje nostalgii po tradiční podobě veřejných míst za téměř reakční. Podobnou argumentaci i protiargumenty výstižně analyzovala Hilde Heynenová na obecnějším problému, zda zakotvení v místě, lokalitě nebo otevřenost světu a ztráta místních vazeb je nepřekonatelným dilematem nebo zda je možné obě tendence vyvážit^{/16/}.

Vrátíme-li se k úvodnímu rozlišení možných přístupů k tématu veřejného prostorů, jako druhou kategorii jsme uvedli ty úvahy, které se zaměřují především na konkrétní aktivity, jež se v něm odehrávají, přičemž konflikt automobilové dopra-

vy s ostatními funkcemi jsme uváděli jako dominantní. Namísto adorace motorizovaného pohybu (který sdílela avantgarda) přichází zhruba v šedesátých letech vystřízlivění a snahy o dopravní zklidnění. Ke klasickým teoretickým pracím patřila kniha Bernarda Rudofskyho *Streets for People*^{/17/}. (Je rovněž zajímavé, že vznik první pěší zóny ve Vídni na Kärtner Strasse inicioval právě zmiňovaný Victor Gruen.) Mezi dnes nejnámější obhájce vytlačení automobilové dopravy ve prospěch pěšího a cyklistického pohybu patří dánský architekt Jan Gehl^{/18/}. Gehlovi jde ovšem zároveň o širší urbanistické koncepce – ve zklidnění dopravy vidí podmínku renesance veřejných prostorů a v nich zas podmínku úspěšných měst. Je si vědom toho, že veřejné prostory v současnosti už neužíváme

Millenium Park
v Chicagu. Anish
Kapoor: Vstupní brána

Millennium Park
in Chicago. Anish
Kapoor: Entrance gate

Foto Photo: Petr Kratochvíl

Foto Photo: Petr Kratochvíl

z čiré nutnosti (jako v minulosti, kdy byly spjaty i se základními ekonomickými aktivitami), ale spíše pro rekreaci, účast na kulturních aktivitách nebo pro pouhé potěšení. „V sociální situaci, kdy se využívání veřejného prostoru stává stále více záležitostí zájmu a volby, je kvalita prostorů zásadním faktorem, který ovlivní smrt nebo život moderního města.“^{19/} A Gehl velmi systematicky analyzuje, v čem tato kvalita či kvality spočívají. Sumárně je vyjadřuje třemi okruhy: prostory by měly poskytovat ochranu (před dopravou, nepřízní počasí i kriminalitou), podněcovat k nějakým aktivitám nebo jen k pasivnímu setrvání a nabízet potěšení z toho, co se na nich odehrává a jak vypadají. Jan Gehl se svým výzkumným týmem postupně vypracoval velmi detailní

metodiku hodnocení podoby městských prostorů a jejich využívání a z nich vycházejících praktických zásad jejich tvorby nebo úprav. Jeho ateliér většinou nenavrhuje konkrétní architektonická řešení, ale v roli konzultantů pro ně připravuje obsahový program (Oslo – nábrežní promenáda, Melbourne, Londýn, New York...). V USA již dlouhodobě působí s podobným záměrem konzultační organizace Project for Public Spaces, která pro různá města zpracovává strategie pro formování nebo obnovu veřejných prostorů a obdobně jako Jan Gehl nabízí své manuály na internetu, aby tak podnítila i spontánní tlak zájem veřejnosti o zkvalitnění městských prostorů^{20/}. Neboť veřejný prostor bez veřejného zájmu existovat nemůže

Ateliér BIG: Plovoucí bazén v Kodani

Atelier BIG: Swimming pool in Copenhagen

POZITIVNÍ PŘÍKLADY NOVÝCH FOREM VEŘEJNÝCH PROSTORŮ

Pokoušet se utřídit tvůrčí přístupy k fyzickému formování veřejných prostorů, které jsme vytkli jako třetí kategorii, by bylo nad možnosti tohoto příspěvku. I v novodobé historii mají tyto snahy již příliš bohatou tradici – počínaje třeba analýzami a zásadami Camilla Sitteho. V nedávnější minulosti dala záměrům o atraktivní ztvárnění náměstí, ulic a parků silný impuls především Barcelona v souvislosti s přípravou Olympijských her v roce 1992. Prostřednictvím architektonicky velmi zajímavých veřejných ploch (obnovených nebo nově vkládaných do dříve beztvaré zástavby) se podařilo oživit celé čtvrti. Oriol Bohigas (tehdy hlavní architekt Barcelony) a Ignasi Solà-Morales hovořili o „*městské akupunktúře*“, která těmito relativně drobnými zásahy vyvolává spontánní rehabilitaci i okolní tkáň. Příkladu Barcelony pak následovala řada dalších měst, zejména při přestavbách odumírajících industriálních či dopravou zatížených

míst: Chicago – Millenium Park; Hamburg a mnohá další přístavní města v Německu, v Holandsku, kde odsunutím přístavů mimo město bylo možné budovat přímo v centru nové čtvrtě, jejichž důležitou součástí byly veřejné prostory. Místo rekapitulace těchto počínů^[21] nabízíme závěrem několik konkrétních příkladů, které vynikají originalitou a zároveň naznačují spektrum možností, jakými se veřejný prostor dnes nabízí jak scéna současného života.

Stavba jako veřejný prostor – Ateliér Snøhetta: budova opery v Oslu, 2008

Novostavba pro operu a balet v Oslu je jistě dostatečně známá i díky ceně Miesse van der Rohe, kterou obdržela v roce 2009 jako nejlepší evropská realizace dvouletí. Z mnoha jejích kvalit se věnujme především její roli veřejného prostoru nového typu. V autorském komentáři^[22] architekti uvádějí jako jeden ze tří základních motivů neobvyklé formy pokrytí celé stavby jakýmsi kamenným

Foto Photo: Petr Kratochvíl

kobercem. Ten byl odpovědí na požadavek, aby stavba působila monumentálně. „Dnešní severské politické myšlení je často definováno silným smyslem pro komunitu, společné vlastnictví a volný přístup k institucím... Opera je proto přístupná v nejširším slova smyslu. Není tradičním skulpturálně pojatým monumentem, ale spíše monumentem sociálním. Povrch střechy tvoří množství horizontálních i nakloněných plošin z carrarského mramoru, které jsme navrhli ve spolupráci s výtvarníky. Tyto plošiny umožňují volné, nekomerční aktivity a nabízejí proměnlivou krajinu, z níž lze pozorovat město, fjord a blízké ostrovy. Místo tak bylo vráceno městu.“ Stavba, jež někdy bývá přirovnávána k rozlámaným ledovým krám, které byly vyvrženy na břeh moře, je celá pochozí. Lze vystoupit až na její vrchol po šikmých deskách nebo po kamenném schodišti, shora lze přehlížet celé město nebo si dole, kde se stavba plynule noří do moře, máchat nohy ve vodě. Na horní plošině se konají koncerty a večerní filmová před-

stavení na mobilním jevišti a před hledištěm z donesených skládacích židlí. Můžete zde posedávat, opalovat se, piknikovat. Při dobrém počasí se zde stále něco děje, nebo je alespoň pravděpodobné, že zde někoho známého potkáte. K nočním zábavám patří stínohry, které můžete provozovat v záři reflektorů, které váš stín vrhají na vnější stěnu provaziště. Je pozoruhodné, že nikde nenajdete zábradlí, varovný žlutý pruh na zemi, a to je v Norsku mlha, déšť a sníh opravdu často. Pocit volnosti, právo na svobodný pohyb je zde zřejmě důležitější než bezpečnost, kterou by vám měl předepsat a zajistit někdo úředně. (Ostatně i reakce na nedávnou hromadnou vraždu to potvrzuje, když ministerský předseda prohlásil, že nebudou zavádět bezpečnostní kontroly za cenu omezování lidských svobod.) Tato uvolněná atmosféra se, samozřejmě, diametrálně liší od kontrolovaného a regulovaného prostředí většiny komerčně zábavních center, jež svou veřejnou povahu pouze simulují. Opera v Oslu je však s veřejným prosto-

Ateliér Snøhetta:
Opera v Oslu
Ateliér Snøhetta: Opera
House in Oslo

rem spojena nejen na svém povrchu. Přestože v budově sídlí vrcholná národní instituce, rozlehlý vestibul je celodenně otevřený, je zde restaurace, konají se zde výstavy. Kontakt interiéru s exteriérem prostřednictvím velkých prosklených ploch není jen propojením prostorů, otevřením výhledů na nebe, město a moře a vtažením slunce do předsálí – je i propojením dění uvnitř a vně stavby, je zasazením výjimečných kulturních událostí do kontextu každodenního života. Veřejný prostor, který budova opery ustavuje, tak má mnoho rovin, a to nejen fyzických, ale i v komplexitě sociálních situací, které se zde prolínají, vzájemně se nevyklučují, ale spíše doplňují.

Konverze industriální památky na veřejný prostor – Diller, Scofidio + Renfro (architektonické řešení) a James Corner Field Operations (krajinařské úpravy): High Line v New Yorku, 2009, respektive 2011 ^[23]

Bývalá nadzemní železniční trať pro nákladní dopravu z roku 1934, vedoucí při západním okraji Manhattanu na jih od 34. ulice, ztratila v sedmdesátých letech význam a jako chátrající torzo byla předurčena k demolici. Pod tlakem občanských iniciativ však byla prohlášena za památku a proměněna v pěší korzo, mimořádně oblíbené jak mezi místními obyvateli, tak turisty. Na proměně

Foto Photo: Petr Kratochvíl

nadzemní trati jsou z hlediska veřejného prostoru zajímavé zejména dva aspekty. Zaprvé záchrana, proměna a dodnes i provozování jsou dílem veřejné iniciativy. Trať vedla upadající, původně průmyslovou čtvrtí, kam se však v devadesátých letech rozšířila oblast galerií, hudebních klubů i bydlení bohémských kruhů. Právě tyto noví obyvatelé objevili kouzlo industriální architektury nadzemní dráhy, založili v roce 1999 sdružení Friends of High Line, které uspořádalo fotografickou výstavu o nadzemní dráze, přesvědčilo městské politiky o nutnosti zachovat nejen trať, ale i stavby, na nichž je zavěšena, uspořádalo mezinárodní ideovou ar-

chitektonickou soutěž a s finanční podporou města v současnosti zajišťuje provoz nové promenády. Architektonický aspekt je neméně pozoruhodný. Návrh z roku 2004 přetvořil trať v proměnlivou cestu (1. fáze otevřena 2009, 2. fáze 2011, v současnosti v celkové délce asi 2 km), lemovanou zelení, s možnostmi posezení a nebyvalými výhledy na město z výšky 10 metrů nad zemí. Autorům se však především podařilo uchovat onu atmosféru jisté obyčejnosti, syrovosti, místa spíše náhodně nalezeného, než se podbízejícího. Trať několikrát zahýbá, rozšiřuje se a zužuje, občas prochází vnitřkem nějaké stavby (kdysi skladu). Místa jsou

Diller, Scofidio + Renfro:
Rekonstrukce nadzemní
dráhy v New Yorku

Diller, Scofidio + Renfro:
Reconstruction of the
High Line in New York

vidět v trávě zarostlé koleje, některé vysázené rostliny se sem původně dostaly jako náletové. Ale romantičnost místa a zachovaných industriálních prvků je vyvažována moderním designem řady doplňujících elementů. Trať, která byla zachráněna veřejností, je místem, které si veřejnost osvojila a kde se odehrává spousta formálních i neformálních akcí: od sousedských pikniků po promítání filmů. Novou pěší osou byly zhodnoceny i okolní pozemky, kde dnes vyrůstají nové prestižní stavby.

Propojení veřejného a soukromého prostoru – Ateliér BIG bytový dům 8 v Kodani, 2010

Forma megabloku pro více než 400 bytů, navrženého ateliérem BIG, působí na první pohled nahodile či jako poněkud násilný pokus o vyvolání pozornosti: tradiční uzavřený blok jako by byl překroucen do půdorysné osmičky a ještě k tomu v rohu stlačen k zemi. Tyto transformace však zjevně byly – když ne přímo motivovány, tak přinejmenším kontrolovány velmi praktickými

Foto Photo: Petr Kratochvíl

potřebami: Maximalizace výhledu do volné krajiny i z vnitrobloku, vedení předepsané veřejné cesty napříč blokem v místě zúžení a podobně ukazuje, že nejde o tvarovou exhibici, ale i o respektování sociálních aspektů. To se projevuje i – pro stře-doevropana nezvykle – intenzivním propojením soukromé a veřejné části komplexu. Po vnitřním a zčásti i vnějším obvodu stavby prochází souvislá šikmá rampa (něco mezi ulicí a chodníkem), zcela veřejně přístupná, podle níž chodec mívá jen

náznakově vymezené předzahrádky či lodžie před jednotlivými byty. Zjevná varianta na visuté ulice, které navrhovali v šedesátých letech 20. století v Anglii manželé Smithsonovi, tentokrát ve sva-žité podobě a zřejmě i pro jinou sociální vrstvu. Venkovní předprostory bytů jsou skutečně využí-vány třeba i k večerím, na šikmé cestě se spolu zastavují sousedé. Komplex je vybaven dalšími společnými zařízeními – restaurací (samozřejmě, využitelnou i veřejností), klubovnou, dětskou

Ateliér BIG: Bytový dům v Kodani
Atelier BIG: Apartment block in Copenhagen

školkou, vnitřními parky. Co zde však chybí, jsou parkoviště – město si jejich absenci stanovilo jako podmínku při prodeji pozemku soukromému investorovi jako formu podpory veřejné dopravy (nedaleko je stanice metra). I díky tomu mohl být dům tak intenzivně propojen s krajinným rámcem.

Umělecké dílo jako veřejný prostor – Vito Acconci: Plovoucí ostrov na řece Mur ve Štýrském Hradci, 2003

Američan Acconci je všestranný umělec (jeho performance ze sedmdesátých let zachycené na film jsou k vidění i v newyorském Muzeu moderního umění). Jeho architektonické návrhy byly zpočátku spíše výtvarnými manifesty, teprve projekt, který realizoval v rakouském Štýrském Hradci v roce 2003, kdy Graz byl evropským městem kultury, má i praktické funkce. I tento návrh je však zároveň – a možná především – uměleckým artefaktem, pokusem formovat prostřednictvím uměleckého díla veřejný prostor. Acconci sám svůj projekt zajímavě teoreticky reflektoval. Podobně jako třeba Rem

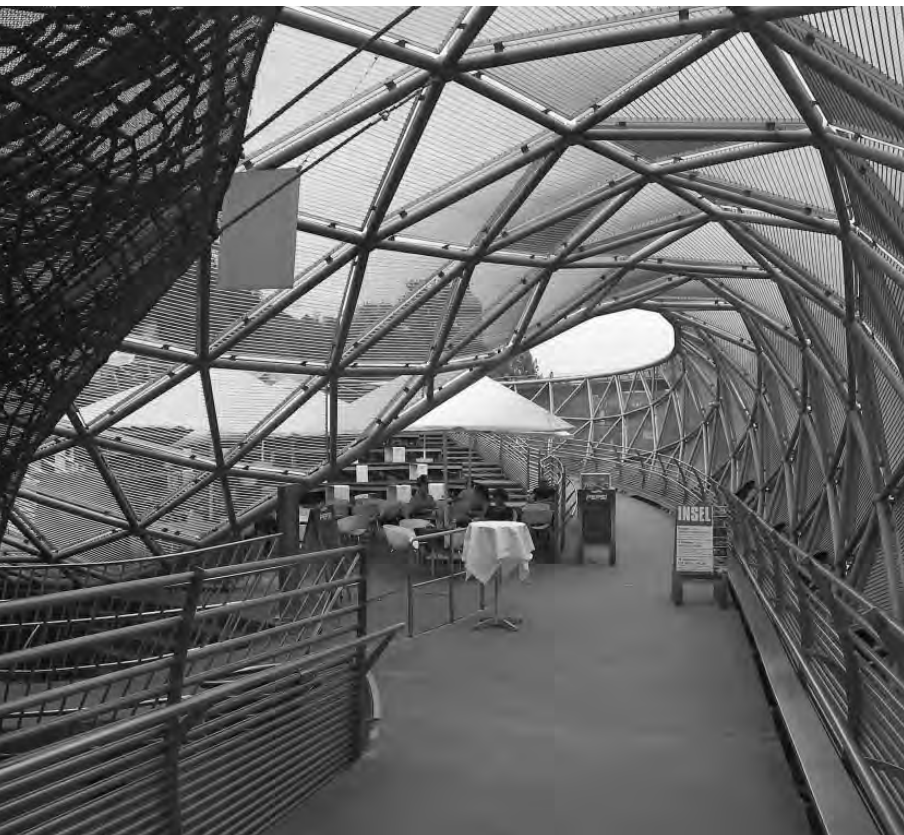

Foto Photo: Petr Kratochvíl

Koolhaas je i on skeptický k nostalgické představě veřejného prostoru jako statického, stavbami obklopeného místa a považuje ji za historicky překonanou. „*Veřejný prostor v elektronickém věku je prostorem na útěku. Veřejným prostorem není prostor ve městě, ale město samo. Nikoliv uzly, ale trasy pohybu...*“^{124/} V této situaci permanentní mobility může veřejné umělecké dílo sehrát jistou subverzní roli proti převládající tendenci a vytvořit přece jen nějaké pevnější záchytné body. Jeho plovoucí ostrov lze chápat jako symbolické vyjádření aktuální situace: je vržen do proudu (nikoliv lidských zástupů, ale řeky) a vytváří zároveň stabilní i vratké místo (je připoután k jednomu bodu, ale přece jen na hladině vody). Oválný ostrov

o rozměrech asi 50 x 20 m, k němuž z obou stran vedou pěší lávky, obsahuje krytou kavárnu a otevřený amfiteátr k volnému posezení. Zalamující se trasa lávek i křivky konstrukcí zastřešujících nebo chránících vlastní platformu zřetelně evokují pohyb, ale zároveň možnosti zastavení, prodlení, míjení, vzájemného pozorování. Je to uzel nad řekou, kterým nelze hladce projít, aniž byste byli pobízeni ke kontaktu s ostatními. „Public space on the run“, veřejný prostor na útěku, který se zde přece jen na chvíli zastaví nebo alespoň zpomalí.

Studie je součástí výzkumného projektu Architektura a veřejný prostor, podporovaného GA ČR číslo P409/11/2220.

Vito Acconci: Plovoucí ostrov ve Štýrském Hradci
Vito Acconci: Floating Island in Graz

POZNÁMKY NOTES

- 1 ČAPEK, Karel: Anglické listy. Praha, Československý spisovatel 1970, s. 19 – 20.
- 2 Na předposledním benátském bienále v roce 2008 bylo téma veřejného prostoru spolu s ekologickou problematikou asi nejčastějším námětem vystavených projektů. Viz: Out There. Architecture Beyond Buildings. 11. Mostra internazionale di Architettura. Venezia 2008.
- 3 Široký přehled nabízí antologie textů: AVERMATE, Tom – HAVIK, Klaske – TEERDS, Hans (eds.): Architectural Positions – Architecture, Modernity and Public Sphere. Amsterdam, SUN Publishers 2009.
- 4 BIRD, George: The Space of Appearance. Cambridge, Mass., MIT Press 1995.
- 5 ARENDT, Hannah: The Human Condition. Chicago, University of Chicago Press 1958, s. 198 – 199.
- 6 Tamtéž, s. 50.
- 7 BAHRDT, Hans Paul: Die moderne Grossstadt. Hamburg, Rowohlt 1961.
- 8 SENNETT, Richard, In: The World We Want to Live in (conference report). Praha 2010, s. 91.
- 9 SENNETT, Richard: The Fall of Public Man. New York, Knopf 1977 nebo The Conscience of the Eye. New York, Knopf 1991.
- 10 GRUEN, Victor – Smith, Larry: Shopping Towns USA – The Planning of Shopping Centers. New York, Reinhold Publ. 1960.
- 11 AUGÉ, Marc: Non-lieux: Introduction a une anthropologie de la supermodernité. Paris, Seuil 1992.
- 12 SORKIN, Michael: All Over the Map :Writing on Buildings and Cities. London, Reaktion Book Ltd. 2009.
- 13 MITCHELL, Don: The End of Public Space? In: Orum, Anthony, M. – Neal, Zachary P. (eds.): Common Ground? Readings and Reflections on Public Space. New York, Routledge 2010.
- 14 JACOBSONOVÁ, Jane: Smrt a život amerických velkoměst. Praha, Odeon 1975.
- 15 KOOLHAAS, Rem: Generické město. In: Zlatý řez, 2010, 32, s. 20 – 27.
- 16 HEYNENOVÁ, Hilden, Architektura a modernost. In: Kratochvíl, Petr (ed.): O smyslu a interpretaci architektury. Praha, VŠUP 2005, s. 96 – 115.
- 17 RUDOFISKY, Bernard: Streets for People. New York 1969.
- 18 Jeho poslední publikací je GEHL, Jan: Cities for People. Washington, Island Press 2010. Předchozí knihy Život mezi budovami a Nové městské prostory (spoluautor Lars Gemzoe) vyšly česky v roce 2000 v nakl. Nadace Partnerství, resp. 2003 v nakl. ERA. Jednotlivé výzkumné projekty jsou prezentovány na www.gehlarchitects.com, kde zejména zprávy o Londýně a Melbourne obsahují i popis metodologie.
- 19 GEHL, Jan: Public Spaces for a Changing Public Life. In: Topos, 2007, č. 61, s. 12.
- 20 Viz: www.pps.org
- 21 Přehled nejnovějších projektů podává například kniha Fernández Per, Aurora – Arpa Fernández, Javier: The

Public Chance – New Urban Landscapes. Vitoria-Gasteiz, A + t 2008.

²² Autorská zpráva publikována mj. v: Snøehetta Works. Baden, Lars Müller Publ. 2009, s. 10.

²³ Z bohaté literatury o High Line odkazují na:

CIORRA, Pippo: High Line New York, Domus, 931, 2009, 12, s. 20 – 28.

²⁴ ACCONCI, Vito: Public Space in a Private Time. In: Avermate, Tom et al. (eds.): Architectural Positions – Architecture, Modernity and Public Sphere. Amsterdam, 2009, s. 82.